

Het belang van regionale geschiedschrijving

toespraak door prof.dr. Dolly Verhoeven bij de presentatie van het stripboek Ons verloren Hertogdom op 3 mei 2019 in het Huis der Provincie te Arnhem

Meneer de Commissaris, leden van Provinciale Staten
beste dames en heren,
en niet te vergeten: beste Ridders van Gelre,

Jullie hebben mij gevraagd om vandaag iets te zeggen over het belang van regionale geschiedschrijving. Ik wil dat graag doen, want het is een onderwerp dat mij aan het hart gaat.

Laat ik beginnen met drie gebeurtenissen:

1. Voor de eerste neem ik jullie mee naar de zomer van 1473. De stad Nijmegen wordt belegerd door de Bourgondische hertog Karel de Stoute. De situatie is penibel, het ziet er niet naar uit dat de stad de belegering zal doorstaan. Om het moraal van de Nijmegenaren op te krikken, zet de Nijmeegse commandant een vijfjarige jongen op een paard, en laat hem in wapenuitrusting langs de muren van de stad rijden. Zijn naam is Karel en hij is de zoon van hertog Adolf van Gelre. Negentien jaar na deze gebeurtenis zal hij op zijn beurt worden ingehuldigd als hertog van Gelre.

2. We maken een sprong in de tijd, naar maart 1528. De bevolking van Den Haag wordt opgeschrikt door zo'n 2000 soldaten onder leiding van de Gelderse legeraanvoerder Maarten van Rossem. Van twee kanten vallen ze de stad binnen, intussen 'Gelre, Gelre' roepend. Ze plunderen de huizen van rijke inwoners en steken die in brand. De rest laten ze met rust, in ruil voor een toegezegde afkoopsom van 25.000 gulden. Voor de zekerheid nemen ze wel een paar gijzelaars mee.

3. Voor de derde gebeurtenis gaan we opnieuw vooruit in de tijd, naar september 1543. Op een veld bij Venlo geeft hertog Willem van Gelre, Kleef, Gulik en Berg zich gewonnen aan zijn tegenstander keizer Karel V. Hij doet afstand van zijn aanspraken op het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen. De voormalige kemphanen sluiten een verdrag, gevolgd door een traktaat dat wordt opgesteld in samenspraak met de steden en ridders van Gelre, die daarmee het gezag van keizer Karel V aanvaarden.

Drie gebeurtenissen uit een ver verleden. Wat hebben ze met elkaar te maken? En wat hebben ze met ons te maken?

Je zou naar het verleden kunnen kijken als een vat vol gebeurtenissen. Een oneindig groot vat, want elke dag weer gebeuren er talloze dingen, grote en kleine, die het leven raken van talloze mensen. Maar een oneindige hoeveelheid gebeurtenissen, daar kunnen wij als mensen niets mee. We willen er lijnen doorheen trekken. Samenhang en logica ontdekken. Begrijpen hoe het in elkaar zit. Waarom eerst dit, en toen dat? Wat heeft het met elkaar te maken? We maken het verleden tot geschiedenis. We voegen gebeurtenissen samen tot een verhaal met een kop en een staart. Een verhaal ook - en dat is voor vanmiddag belangrijk - dat verteld wordt vanuit een bepaald perspectief, een bepaalde invalshoek.

Het historische verhaal over Karel van Gelre, de inname van Den Haag en de overgave bij Venlo is vanouds verteld vanuit een nationaal, Nederlands perspectief. Dat gaat ongeveer als volgt. In de late middeleeuwen krijgen de Bourgondische hertogen door slimme huwelijkspolitiek en door oorlogsvoering steeds meer onderdelen van de lage landen in handen. Ze willen dit bezit aaneen smeden tot een min of meer samenhangend geheel. Het laatste gebied dat aan dit geheel wordt toegevoegd is het hertogdom Gelre. En dat gebeurt pas na een decennialange oorlog tegen hertog

Karel van Gelre en zijn legeraanvoerder Maarten van Rossum. Die verzetten zich met hand en tand tegen opname in de Nederlanden, daarbij grof geweld gebruikend wanneer dat te pas komt - zoals onder meer tijdens de veldtocht naar Den Haag. Vijf jaar na de dood van Karel van Gelre gebeurt het onvermijdelijke en wordt Gelre definitief onderdeel van de Nederlanden. Het is een verhaal waarvan de echo doorklinkt in de populaire televisieserie *Floris*, uit de jaren zestig, waarin de held Floris behoort tot het Bourgondische kamp en Maarten van Rossem figureert als de slechterik.

Je kunt het verhaal echter ook vertellen vanuit Gelders perspectief, en dan klinkt het iets anders. In het hertogdom Gelre speelt zich in de vijftiende eeuw een machtsstrijd af tussen de zittende hertog Arnold en zijn zoon Adolf. De Bourgondiërs weten van die strijd behendig gebruik te maken. Na de dood van Arnold houden zij Adolf gevangen en nemen het hertogdom Gelre in. Zeer tegen de zin van de Gelderse ridders en steden, die niets voelen voor inlijving bij het Bourgondische bezit. Zodra ze de kans krijgen, halen ze de zoon van de inmiddels overleden Adolf naar Gelderland en huldigen hem in als hertog Karel van Gelre. In de decennia daarna strijden hertog Karel en zijn aanvoerder Maarten van Rossum voor de belangen en de onafhankelijkheid van Gelre. Karel weet zijn gebied zelfs nog flink uit te breiden tot aan Groningen en Friesland. De vele kostbare oorlogen gaan echter wel ten koste van de interne steun voor zijn beleid. Ook het feit dat hij - omdat er geen wettige opvolgers zijn - Frankrijk als erfgenaam aanwijst, zint de Gelderse steden en ridders niet. Nog voor zijn dood kiezen ze zelf een opvolger: hertog Willem van Kleef, Gulik en Berg. Gelre wordt nu onderdeel van een omvangrijk gebied. Voor Karel V is dat reden om met een grote overmacht op te rukken naar Venlo, waar hertog Willem eieren voor zijn geld kiest. Kleef, Gulik en Berg mag hij houden, maar Gelre moet hij afstaan. Wel weten de Gelderse ridders en steden bij die overgave nog een aantal eigen voorwaarden te bedingen.

Weer enigszins anders zou dit verhaal klinken wanneer we kiezen voor het lokale perspectief: Zoals vanuit de stad Nijmegen die als meest prominente Gelderse stad een hoofdrol speelt bij opvolgingskwesies en leidend is bij zowel de keuze voor hertog Karel als voor zijn opvolger hertog Willem. Of de stad Zutphen die in de jaren 1530 in conflict komt met Karel vanwege onder meer de kosten van de oorlog, en die moet toezien dat er bij de stad een hertogelijke dwangburcht wordt gebouwd om de loyaliteit van de burgers af te dwingen. Of vanuit Arnhem dat van de vier Gelderse hoofdsteden in al die jaren de beste relatie met de hertog behoudt en ook de locatie zal worden voor zijn laatste rustplaats.

En om nog een versie aan dit verhaal toe te voegen, kunnen we ook naar de gebeurtenissen kijken vanuit een breder Europees perspectief. Dan gaat het over verschuivingen in het Europese machtsevenwicht, over conflicten en tegenstellingen tussen Frankrijk en Bourgondië, en over het ontstaan van een Habsburgse grootmacht waardoor Karel V heerser wordt van het Duitse Rijk, Spanje (inclusief de gebieden in Amerika en Azië) én dus ook van de Nederlanden.

Je zou je kunnen afvragen: is één verhaal niet genoeg? Maar dat is het duidelijk niet. In onze behoefte om gebeurtenissen met elkaar te verbinden gaat het niet alleen om samenhang en logica, maar ook om herkenning en identificatie. We zoeken steeds weer naar een zinvol verhaal vanuit het perspectief van de verteller én de toehoorder.

Geschiedenisverhalen worden vanouds gecreëerd vanuit een zekere machtspositie. Al was het maar omdat voor het doen van onderzoek en het schrijven van teksten tijd en geld nodig zijn. In de zeventiende eeuw geven de Staten van Gelderland nog opdracht voor het opstellen van een *gewestelijk* geschiedverhaal. Maar vanaf de negentiende eeuw, als Nederland een eenheidsstaat en een koninkrijk is geworden, wordt het *nationale* verhaal in de geschiedenis dominant: en dat is primair het verhaal van een protestantse natie die zichzelf onder leiding van de Oranjes heeft uitgevonden gedurende een tachtigjarige vrijheidsstrijd tegen Spanje.

In de loop van de twintigste eeuw ontstaan er echter ook tegenverhalen, door groepen die zich niet herkennen in het dominante discours. Het perspectief van de machtigen, de edelen en de vorsten wordt aangevuld met het verhaal van arbeiders, van gewone mensen, van vrouwen. Nog onlangs verschenen twee indrukwekkende boeken over 1001 vrouwen in de Nederlandse geschiedenis. Het nationale verhaal van Nederland als handelsnatie, met zijn beroemde 'VOC mentaliteit' is aangevuld met verhalen over slavernij en koloniale onderdrukking. Voormalige koloniale iconen als Jan Pieterszoon Coen en Johan Maurits van Nassau-Siegen worden steeds kritischer bejegend, in een discussie die de laatste tijd verscherpt en verhardt.

De soms hoog oplopende emoties laten zien hoe betekenisvol geschiedenis kan zijn voor het heden. Ze laten ook zien hoe belangrijk het is om historische standaardverhalen en standaardbeelden (oude én nieuwe) voortdurend te bevragen door er andere verhalen naast te zetten, door met andere perspectieven te komen en door gebeurtenissen in een ander licht te plaatsen. Een discussie zonder eind, inderdaad.

Oké, zult u misschien zeggen. Je kunt dus geschiedverhalen vertellen vanuit verschillende perspectieven. Maar wat is nu precies het belang van een *regionaal* perspectief? Is het niet voldoende als we de geschiedenis kunnen vertellen vanuit een nationaal of lokaal kader, of vanuit het standpunt van - bijvoorbeeld - vrouwen, arbeiders, of tot slaaf gemaakten? Wat voegt de regio of de provincie daar nog aan toe?

Ik ga u vier argumenten noemen vóór de regionale geschiedschrijving.

Ten eerste: regionale geschiedenis is een aanvulling op en een tegenwicht tegen een te eenzijdig nationaal verhaal. Nederland als eenheidstaat bestaat pas een eeuw of twee. De gehele geschiedenis van pakweg 2000 jaar, of zo u de prehistorie wilt meenemen zo'n 13.000 jaar, benaderen vanuit dit nationale kader is anachronistisch en teleologisch - alsof de hele geschiedenis niet anders kan dan uitmonden in onze nationale kaders. Er zijn tal van gebeurtenissen en verschijnselen die helemaal niet passen in een nationaal verhaal, maar wel in een regionale geschiedenis - zoals het verhaal van de Hanze (waarbij tal van steden in deze regio aangesloten waren), het verhaal van de Tachtigjarige Oorlog (die hier anders verliep dan bijvoorbeeld in Holland), of om een recenter voorbeeld te geven: de eindfase van de Tweede Wereldoorlog toen het front maandenlang dwars door Gelderland liep.

Ten tweede: de regionale geschiedenis geeft kader en samenhang aan het lokale verhaal. In de afgelopen decennia is de lokale geschiedschrijving opgebloeid. Vrijwel elke gemeente heeft één of meer historische verenigingen, het wemelt van de historische musea en collecties, en in navolging van de nationale canon zijn er tal van lokale canons verschenen. Maar steden en dorpen zijn geen geïsoleerde plekken. De geschiedenis van Nijmegen, Culemborg, Lochem, Tiel of Nijkerk is niet te begrijpen zonder het bredere kader van de regionale - in dit geval Gelderse - geschiedenis. Dat geldt trouwens ook voor de lokale geschiedenis van plaatsen als Venlo, Roermond en Geldern, die ooit ook deel uitmaakten van Gelderland.

Een derde belangrijke functie van de regionale geschiedschrijving is, dat zij de ogen kan openen voor ontwikkelingen die niet aan landsgrenzen gebonden zijn maar zich op meerdere plekken in Europa of in de wereld voordoen. Vanuit regionaal onderzoek kunnen andersoortige vragen worden gesteld. Zoals - om maar één voorbeeld te noemen - over de verplaatsing van mensen en goederen. Uit regionaal archeologisch onderzoek blijkt, dat niet alleen in onze tijd, maar ook in de vroege middeleeuwen - en zelfs al in de prehistorie - sprake was van migratie en handel tussen regio's die ver van elkaar verwijderd lagen.

En ten slotte, mijn vierde punt, regionale geschiedschrijving is belangrijk omwille van de regio zelf. Regionale geschiedenis biedt mensen toegang tot het verhaal van hun eigen omgeving, maakt

duidelijk hoe die omgeving ontstaan is, helpt mensen om zich ermee verbonden te voelen en zich er thuis te voelen. Geschiedenis is een belangrijke bouwsteen voor identiteitsvorming. Gelderland staat niet bekend om zijn sterke provinciale identiteit, eerder als een provincie die is opgebouwd uit verschillende streken. Regionale geschiedenis kan het verhaal van die streken vertellen, en laten zien dat ze wel degelijk met elkaar verbonden zijn - al bijna duizend jaar. De eerste pakweg zes eeuwen was dat inclusief het huidige Noord Limburg en delen van Duitsland, het toenmalige Overkwartier. Zoals we sinds vorig jaar beseffen besloten de steden en ridders van die vier streken of kwartieren op 3 mei 1418 (vandaag 601 jaar geleden) dat ze bijeen wilden blijven en ook gezamenlijk wilden meepraten over bestuurlijke zaken. Over *die* regionale geschiedenis, en over de perioden ervoor en erna, valt genoeg te vertellen.

Hoe moet dat regionale verhaal er dan uitzien? Als het aan mij ligt: gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en met medeneming van zoveel mogelijk lokale kennis. Met aandacht voor het internationale en (waar relevant) nationale kader, maar ook met oog voor subregionale verschillen. Een inclusieve geschiedenis, waarin niet alleen de machtigen der aarde maar ook gewone mannen en vrouwen te herkennen zijn. En waarin we oog hebben voor de betekenis van het landschap, het bewaarde erfgoed en de overgeleverde verhalen, die allemaal samen brokjes vormen van het grotere verhaal.

In de afgelopen jaren is Gelderland een groeiende samenwerking ontstaan op het gebied van regionale geschiedenis. Samenwerking tussen de coöperatie Erfgoed Gelderland met meer dan 180 aangesloten musea en historische verenigingen, de Radboud Universiteit, de Gelderland Bibliotheek, Omroep Gelderland en de Provincie. Maar ook samenwerking met partners in plaatsen als Geldern, Graefenthal, Roermond en Venlo. Ieder op hun eigen manier spannen die partners zich in om het Verhaal van Gelderland of delen daarvan voor het publiek toegankelijk te maken. Zelf sta ik op het punt om samen met een team van zo'n dertig auteurs en redactieleden een provinciaal historisch overzicht te gaan maken. Over een jaar of drie, vier hopen we het resultaat te kunnen presenteren in de vorm van vier stevige boekdelen.

De Ridders van Gelre, René Arendsen en Bas Steeman, hebben de afgelopen jaren een niet te onderschatten rol gespeeld bij het vergroten van de belangstelling voor de Gelderse geschiedenis. Hun "chauvinistische geschiedenisprogramma" voor Omroep Gelderland leidde tot groot enthousiasme bij het publiek, bij de politiek én bij samenwerkingspartners. Terecht kregen ze voor de serie 'Het verloren hertogdom' de NL Award voor het beste programma van de regionale omroepen. Als geen ander weten de Ridders inhoudelijke kennis te combineren met prikkelende standpunten, gebracht met een flinke dosis Gelderse trots, waardoor de regionale geschiedenis ineens iets 'van ons allemaal' wordt. Naast de televisieserie zorgen de wekelijkse Gelredagen op wisselende locaties voor extra zichtbaarheid - én aanraakbaarheid - van de Gelderse geschiedenis.

En dan is er nu dus het stripboek 'Ons verloren hertogdom', waarin opnieuw op een laagdrempelige manier het verhaal van Gelderland verteld wordt voor groot en klein, voor de inwoners van het huidige én het vroegere Gelre.

Ridders, wij Gelderlanders hebben veel reden om jullie dankbaar te zijn. Ik heb er al stukjes van mogen zien in een eerdere fase, maar ik kijk er zeer naar uit de complete stripversie van het Verhaal van Gelderland te kunnen lezen en bekijken. En ik ben beslist niet de enige.

Meneer de commissaris, u gaat straks het eerste stripboek in ontvangst nemen. Als ik - ter afsluiting - zo vrij mag zijn u een tip te geven: vraagt u er meteen twee, en vergeet u niet straks een exemplaar naar Den Haag te sturen.

Ik dank u voor uw aandacht.